

Bożena Karwowska

Nadieżda Durowa i początki rosyjskiej autobiografii

Autobiografia. Literatura. Kultura. Media nr 1 (2), 153-162

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AUTOBIOGRAFIA nr 1(2) 2014, s. 153–162
ISSN 2353-8694

PRAKTYKI
AUTOBIOGRAFICZNE

BOŻENA KARWOWSKA*
University of British Columbia

Nadieżda Durowa i początki rosyjskiej autobiografii

Dla Ewy

Streszczenie

W artykule przedstawiono postać autorki pierwszej rosyjskiej autobiografii, Nadieżdy Durowej, która w męskim przebraniu spędziła dziewięć lat jako oficer w rosyjskiej armii. Szczególną uwagę autorka zwraca jednak na dopisaną po latach do zapisków z okresu kampanii napoleońskiej część wstępną, w której Durowa opisała swoje dzieciństwo. Poza poruszeniem tematyki transgenderowej, stosunkowo często podnoszonej w stosunku do Durowej, opis ten pozwala na pokazanie świata kobiet w Rosji i na Ukrainie w początkach XIX wieku, a także na zarysowanie wstępnej mapy różnic pomiędzy kobiecymi postaciami arcydzieł literatury rosyjskiej (autorstwa mężczyzn) a narracją osobistą opartą na doświadczeniach ze świata kobiecego.

Słowa kluczowe:

autobiografia, gender, pisanstwo kobiece, literatura rosyjska

Nadieżda Durowa (Наде́жда Андрее́вна Ду́рова), znana również jako rosyjska amazonka, zostawiła po sobie nieomal całkowicie zapomnianą twórczość literacką, której częścią są jej autobiograficzne zapiski z okresu, kiedy w męskim przebraniu, jako kadet, a następnie

* Kontakt z autorką: bozena@mail.ubc.ca

młodszy rangą oficer, brała udział w najważniejszych wojennych kampaniach armii rosyjskiej w 1807 roku oraz bitwach okresu napoleońskiego w latach 1812–1814, które w znaczny sposób wpłynęły na formowanie poczucia rosyjskiej tożsamości narodowej¹. W wydaniu książkowym² opatrzone są owe zapiski częścią wstępną, autobiografią dzieciństwa i młodości ich autorki, która zarówno tematycznie, jak i literacko różni się od tekstu głównego. Zacznę jednak od przybliżenia mało w Polsce znanej postaci Nadieždy Durowej i jej niestereotypowego życia w Rosji początków XIX wieku, gdyż to one właśnie są tematem autobiografii kobiety-oficera. Urodzona w 1783 roku w Jełabudze, pierwsza w Rosji kobieta-oficer zaciągnęła się w 1805 roku do rosyjskiej kawalerii jako Aleksander Sokołow³. Dziewięcioletnia służba w armii przyniosła jej jednocześnie sławę i rozczarowania. Za niezwykle odwagę odznaczona została przez cara Aleksandra I wysokim odznaczeniem, objęta osobistą opieką i obdarzona pseudonimem Aleksandrow (odwołującym się do imienia cara). Natomiast jej młodzieńczy wygląd i brak zarostu (obowiązującego w owym czasie wśród wyższych rangą oficerów) stał się nieprzekraczalną przeszkodą w osiągnięciu wyższego statusu w armii i powodem, dla którego Durowa, po dziewięciu latach, porzuciła służbę wojskową. W późnych latach trzydziestych próbowała kariery pisarskiej (w swojej twórczości postulując między innymi emancypację kobiet), której jednak również zaniechała zniechęcona brakiem sukcesów i resztę życia spędziła w odosobnieniu, preferując męskie ubrania i posługując się męskimi formami gramatycznymi w odniesieniu do własnej osoby. Zmarła w 1866 roku w Jełabudze, gdzie została pochowana w mundurze oficerskim i z wojskowymi honorami. Dodam też od razu, że pisząc (i publikując wspomnienia) przedstawiła siebie jako uciekającą z domu młodą pannę, podczas gdy w rzeczywistości była wtedy już mężatką i matką rocznego syna, którego zostawiła pod opieką rodziców. Pomimo dużego zainteresowania jej osobą (i legendą) w czasie, który spędziła w rosyjskiej armii, z czasem uległa zapomnieniu wraz z pozostawioną po sobie twórczością i legendą pierwszej rosyjskiej kobiety-oficera. Współczesne zainteresowanie Durową wiąże się z jej pozycją jako autorki autobiograficznej *Kawalerzysty dziewicy* (znanej także jako *Rosyjska amazonka*).

¹ Mary Fleming Zirin, *Translator's introduction*. W: Nadiezhda Durova, *The Cavalry Maiden. Journals of a Russian Officer in the Napoleonic Wars*, Indiana University Press, Bloomington 1988, s. IX–XXXVII.

² Zapiski Nadieždy Durowej wydawane były kilkakrotnie pod różnymi tytułami: *Записки кавалерист-девицы*, 1836 i następnie, oraz *Русская Амазонка* (2002).

³ Durowa we wspomnieniach napisała, że uciekła z domu w wieku 16 lat, podczas gdy w rzeczywistości wstąpiła do wojska, gdy była już mężatką i matką.

Autorka anglojęzycznego przekładu *Zapisków* Nadieжды Durowej, Mary Fleming Zirin, podkreśla, że *Rosyjska amazonka* jest pierwszą autobiografią wydaną w Rosji za życia autora⁴. Co więcej, pisana była, przynajmniej częściowo, z myślą o dotarciu do szerszych kręgów czytelniczych. Tak więc dzienniki Durowej otworzyły w literaturopisarstwie rosyjskim nową erę, bowiem – choć westernizacja szlachty rosyjskiej w połowie osiemnastego wieku wiązała się z rozwojem zwyczaju pisania dzienników i prowadzenia osobistych zapisków – powstawały one przede wszystkim dla celów rodzinnych, stanowiły pomost międzypokoleniowy i służyć miały stworzeniu lub wzbogaceniu „diachronicznej” komunikacji w ramach rodziny. Pozostające w rękopisach, dzienniki i wspomnienia rodzinne tamtych czasów pozostały pisarstwem prywatnym, nieprzeznaczonym do publikacji i szerszej dystrybucji, stąd znaczna ich część uległa zniszczeniu lub zapomnieniu⁵. Dodajmy, że w latach trzydziestych XIX wieku, czasach, kiedy pisała Durowa, doświadczenie jednostkowe, prywatne nie stanowiło świadectwa historiograficznego, tym bardziej więc zapisków rodzinnych nie kojarzono z dokumentem narodowej historii, a zatem stosunkowo łatwo spychano je na margines pamięci. Dodajmy, że zgodnie z obowiązującymi w tym okresie normami i myśleniem, niższy rangą oficer niewiele ciekawego mógł mieć do powiedzenia na temat kampanii wojskowej, a taką właśnie funkcję pełnił w Armii rosyjskiej przez dziewięć lat oficer Sokołow (znany również jako Aleksandrow) – *alter ego* Nadieжды Durowej. Tym bardziej więc fakt, że pierwsza rosyjska autobiografia pisana z myślą o czytelnikach spoza grona rodzinnego jest autorstwa kobiety i oficera niskiej rangi, budzi ciekawość badaczy, choć płeć autorki mogła być jednym z czynników sprzyjających zniknięciu wspomnień Durowej z rynku wydawniczego (i czytelniczego) na bardzo wiele lat⁶. Na jej autobiograficzne pisarstwo zwróciły uwagę, na fali odkryć gynokrytyki, anglojęzyczne rusycystki zajmujące się feminizmem, i w końcu ubiegłego milenium łatwiej było dotrzeć do anglojęzycznego tłumaczenia *Cavalry Maiden* niż do rosyjskiego oryginału *Russkaja Amazonka*.

Badacze często powracają do genezy powstania *Zapisków* w ich książkowej (lub literackiej) formie, gdyż do rozpoczęcia kariery pisarskiej skłoniły Durową pochlebne opinie Aleksandra Puszkina o jej dziennikach, których fragmenty przekazał poecie brat rosyjskiej amazonki. W połowie 1836 roku Puszkina opublikował w redagowanym przez siebie *Sowremienniku* (Современник) obszerne fragmenty jej notatek, a także zaoferował pomoc w wydaniu

⁴ Wcześniejsza od wspomnień Durowej autobiografia Księżnej Katarzyny Daszkowej (pierwszej kobiety-prezesa Akademii Nauk w świecie) ukazała się drukiem później.

⁵ Mary Fleming Zirin, *Translator's introduction...*, s. XII.

⁶ Ona Renner-Fahey, *Diary of a devoted child: Nadezhda Durova's self-presentation in The Cavalry Maiden*, „Slavic and East European Journal” 2009, vol. 53, nr 2, s. 189–202.

książkowym tekstu, czego z powodów raczej oczywistych (poeta zmarł na skutek ran odniesionych w pojedynku w styczniu 1837 roku) nie mógł spełnić. Późniejsza pomoc w sprawach wydawniczych kuzyna Durowej okazała się pomyłką i stała się, zdaniem autorki, przede wszystkim przeszkodą w dotarciu do czytelników.

A jednak zainteresowanie Puszkina nie wydaje się stanowić jedyne i wyczerpującego wytłumaczenia faktu, że kobieta-oficer zdecydowała się na gest zostania pisarzem i otwarcie swojej prywatności przed czytelnikami nieobeznanymi z tradycją pisarstwa autobiograficznego. Pakt autobiograficzny wymaga bowiem znajomości jego reguł zarówno przez pisarza, jak i przez publiczność literacką. I nie tylko przyjęty zwyczaj lub tradycja nie mogą stanowić tu wystarczającego wytłumaczenia decyzji Durowej, nie stanowi go także argument finansowy, będący motywacją sięgania po pióro choćby przez Angielki epoki wiktoriańskiej. Rosja pierwszej połowy XIX wieku nie sprzyjała pisarzom, którzy często nie byli w stanie utrzymać się wyłącznie z własnej twórczości. Brak sukcesów (także ekonomicznych) był natomiast z pewnością jednym z powodów, dla których Durowa w 1840 roku porzuciła karierę pisarską, przerywając ją nagle i na zawsze, w podobny sposób, jak rozczarowana sytuacją w armii nagle po dziewięciu latach służby przerwała karierę wojskową. Można przypuszczać, że oficer-kobieta-legenda chciała pozostawić po sobie trwalszy ślad, wpłynąć na sposób, w jaki miała opisać ją historia⁷, a być może także przetworzyć swoje rozgoryczenie ograniczeniami, jakie spotkały ją w kawalerii, na płaszczyznę pozwalającą jej na odzyskanie głosu oraz skonstruowanie własnego werbalnego idiomu (proces przeistaczania się ofiary w ocalańca) i dotarcie do szerszych kręgów⁸.

Nie wnikając w dodatkowe dyskusje, trzeba od razu zauważyć, że interesująca mnie tu najbardziej część wstępna (*Moje lata dziecięce*)⁹ została dopisana do powstałych wcześniej dzienników (czy też zapisków) znacznie później, podczas procesu redakcji i przygotowania wyboru do publikacji, i pisana była z myślą o czytelniku kobiecym. Jak podkreślają badacze, Durowa zwróciła się do Puszkina z prośbą o redakcję tekstu, dzięki czemu adresatem jej tekstu byłyby kobiety. Ona Renner-Fahey podkreśla także, że w części wstępnej Durowa kilkakrotnie zwraca się bezpośrednio w tekście do kobiet (szczególnie młodych rówieśniczek jej wspomnieniowej osoby)¹⁰. Zauważmy też, że w odróżnieniu od części głównej, wpisującej się w tradycję dziennika z pola walki i będącej wyborem przeredagowanych wcześniejszych

⁷ Ona Renner-Fahey, *Diary of a devoted child...*, s. 191.

⁸ Barbara Heldt, *Terrible perfection: Women and Russian Literature*, Indiana University Press, Bloomington 1987.

⁹ W wersji rosyjskiej dołączona do części głównej jako dwa rozdziały („Детские лета мои” i “Некоторые черты из детских лет”, w angielskim przekładzie jako jeden – „My childhood years”).

¹⁰ Ona Renner-Fahey, *Diary of a devoted child ...*, s. 193–194.

tekstów, część wstępna to świadoma refleksja napisana po latach i stanowiąca wprowadzenie wyjaśniające między innymi motywy, jakie kierowały Durową, kiedy w tajemnicy przed rodzicami uciekała z domu do armii¹¹. Opis jej życia w domu rodzinnym to także wyjaśnienie, jak restrykcje związane z kulturowym widzeniem kobiecości spowodowały, że poszukiwanie wolności wiązało się dla niej z przyjęciem postaci męskiej (a właściwie chłopięcej) symbolicznie wyrażonym także poprzez zmianę stroju, obcięcie włosów i bandażowanie piersi.

Fakt, że wstęp powstał później niż same *Zapiski*, a także wyraźne skierowanie go do kobiet, skłania do pytań o powody podjęcia w przestrzeni publicznej tematu dość na ówczesne czasy intymnego, jakim był(a) tożsamość genderowa. Ciekawe światło na pytanie o przyczyny i ograniczenia związane z odsłonięciem prywatności przed czytelnikiem rzuca obserwacja Mary Fleming Zirin, która zauważyła, że opisując (w *Zapiskach*, czyli w „głównej” części tekstu) okres pobytu w armii Durowa posłużyła się formą dziennika, pozwalającą jej na odkrywanie i zakrywanie tożsamości genderowej narratora¹², co osiągnęła dzięki stosowaniu (bezgenderowych) form czasu teraźniejszego i (rodzajowych) form czasu przeszłego¹³. Pozwoliło jej to na skonstruowanie tożsamości płynnej, dla ówczesnego czytelnika jednocześnie fascynującej i niezrozumiałej, stanowiącej maskę, umożliwiającą autorce utrzymanie dystansu pomiędzy własnym, prywatnym „ja” a jego literacką reprezentacją. Podkreślana przez narratorkę umowność jej genderowej tożsamości – kobiece cechy – sprawiały, że wyglądała w wojsku jak chłopiec bardziej niż jak mężczyzna, co przyczyniło się do pomijania jej przy kolejnych awansach – podkreślana pytaniem, na ile jej kobieca płeć znana była jej przełożonym, a w warstwie tekstowej także zmiennością form gramatycznych odkrywających lub zakrywających płeć autorki pozwalała na grę z czytelnikiem, a zatem stała się zabiegiem literackim. Chłopięcy wygląd, odwaga i bohaterstwo młodego oficera wspomniane często w tekście umożliwiły Durowej podkreślenie jej związków z innymi oficerami jako relacji opartych na wzorach postaci pełniących role ojcowskie i odsunięcie poza obręb zainteresowań jakichkolwiek plotek lub sugestii odwołujących się do seksualności młodej damy w mundurze kawalerzysty¹⁴. Przed cieniem „nieobyczajności” (a odsłonięcie jakiegokolwiek seksualności musiałoby spowodować takie właśnie podteksty) zasłaniała ją także patriotyczna retoryka zarówno tekstu autobiograficznego, jak i społecznych dyskursów związanych z narodotwórczą

¹¹ Nietrudno zauważyć, że Durowa dostosowywała fakty do swojego wyobrażenia o czytelniku, czego dowodem jest choćby kłamstwo odnośnie do wieku, w jakim wstąpiła do wojska.

¹² Ze względu na mieszanie przez Durową formy męskiej i żeńskiej, również w tym tekście posługiwać się będą formami rodzaju żeńskiego i męskiego w odniesieniu do Durowej.

¹³ Mary Fleming Zirin, *Translator's introduction...*, s. XIII.

¹⁴ Ukrycie prawdziwego wieku również służyło podkreśleniu seksualnej „niewinności” Durowej i umożliwiło sformułowanie „kawalerzysta-dziewica”.

wojną. Nie dziwi więc w tym kontekście podkreślanie kobiecości jako konstrukcji kulturowej (a nie biologii) oraz związków emocjonalnych z ojcem. Przygotowanie i wytlumaczenie owej podwójności genderowej to rola wstępnego rozdziału książki, różniącego się znacznie i pod wieloma względami od pozostałej jej części. Zamknięty w spójną formę wspomnienia pisanego przez wyraźnie (i gramatycznie podkreślanego) kobiecego narratora, choć skoncentrowany na świecie męskim (i uwielbieniu, jakim Durowa darzyła ojca) rozdział wstępny¹⁵ opowiada wiele o świecie kobiet i to nie tylko w sposób przez Durową świadomie założony.

Dotychczasowe studia poświęcone Durowej i jej *Zapiskom* jakkolwiek – przynajmniej w części poświęconej rodzielowi wstępnemu – podkreślają przede wszystkim wyeksponowaną w nim problematykę genderową, a zatem także ograniczenia nakładane na kobiety przez kulturę patriarchalną, oraz poruszają pytanie o motywy skonstruowania tekstowej transgenderowej autorskiej osoby¹⁶. Badacze nie podnoszą jednak problematyki istotności kobiecego głosu, dzięki któremu łatwiej zrozumieć, co „zawłaszczenie” głosu kobiecego przez mężczyzn-pisarzy oznaczało dla formowania się kobiecej tożsamości genderowej w dziewiętnastowiecznej Rosji. Postacie takie jak Tatiana (bohaterka *Eugeniusza Oniegina* Puszkina), Masza (*Szczęście rodzinne* Lwa Tołstoja) czy *Kochanie* (tytułowa postać opowiadania Antoniego Czechowa), które stanowiły wzory rosyjskiej kobiecości, to kreacje męskiego pióra, kobiety konstruowane zgodnie z tradycyjnym podziałem ról społecznych i hierarchii patriarchy. Brak stojącego za ich literackim konstruowaniem kobiecego doświadczenia staje się dość ewidentny właśnie w zestawieniu ze „wstępnymi” wspomnieniami Durowej.

Choć prywatne motywacje i cele części obejmującej wspomnienia z dzieciństwa pozostają nadal powodem do akademickiej dyskusji, ich funkcja w tekście wydaje się dość jasna. Wspomnienia lat dzieciństwa i młodości wprowadzają czytelnika (a właściwie czytelniczki) w świat rodzinny Durowej i stanowią wyjaśnienie powodów, dla których zdecydowała się na wybór męskiej postaci i dlaczego pociągała ją kariera wojskowa. Odrzucenie przez matkę w dzieciństwie i znalezienie przyjaznego otoczenia w wojskowym świecie ojca nie oznaczało jednak, że jako młoda dziewczyna rosyjska amazonka znała dobrze świat męski. Znała natomiast i opisała dobrze świat kobiet z jego ograniczeniami i problemami, których mężczy autorzy, konstruujący wspomniane powyżej „kultowe” rosyjskie kobiece postacie, znać nie mogli. Warto więc opowiedzieć historię Durowej raz jeszcze, tym razem zwracając uwagę na obszary, które starannie zatarte w literaturze pozbawionej głosu kobiecego wydają się być odkrywane na nowo we współczesnej twórczości literackiej i potraktować opowieść

¹⁵ Ona Renner-Fahey, *Diary of a devoted child...*, s. 191.

¹⁶ Por. tamże.

o przywdziewaniu męskiej postaci jako gest odkrywający jednocześnie opowieść o życiu prowincjonalnych kobiet w Rosji w początkach XIX wieku.

Zacznijmy od uwagi na temat pierwszych zdań wstępu, w których Durowa opowiada historię małżeństwa rodziców – pięknej piętnastoletniej Ukrainki i stacjonującego na Małorusi młodego rosyjskiego kapitana husarii Durowa. W oczach Iwana Aleksandrowicza, którego wnuczka opisała jako „Ukraińskiego pana”, „Muskowita” (Rosjanin z centralnej Rosji) i do tego wojskowy, nie stanowił odpowiedniego kandydata na męża. Tak więc matka Durowej uciekła z domu, a ślub wzięła w czasie ucieczki, po drodze do Kijowa. W autobiograficznym wspomnieniu Durowa opisuje dziadka jako zacofanego autokratę, porównując wyraźnie obyczaje panujące w jego (ukraińskim) domu ze światem rosyjskim, w którym obracała się sama. Niechętnie podejście do wartości reprezentowanych przez dziadka częściowo tłumaczyć może to, że jako pierwotne dziecko Durowa powinna być chłopcem, ponieważ tylko to mogło doprowadzić do pojednania jej matki z ojcem. Można jednak zauważyć także w opisach Durowej poczucie (rosyjskiej) wyższości w stosunku do kultury i obyczaju, który protekcyjnie opisała jako „partiarchalne zwyczaje ziemi ukraińskiej”. Świat ojca, który – pomimo niewspomnianych nawet w tekście korzeni polskich – widziany był przez córkę wyłącznie jako Rosjanin, był więc dla dziewczynki światem lepszym niż ten, który reprezentowała matka. Także chęć posiadania syna, odbarzonego przy tym wszystkimi atrybutami piękności niemowlęcia płci męskiej, stanowi dla autorki wspomnień dowód na przestarzałe czy też prowincjonalne myślenie matki, która przedstawiła dziadkowi wnuka widziała jako gest pojednania. I choć w późniejszych latach pobyt u babki i ciotki na Ukrainie Durowa wspomina z sentymentem, miłością i wdzięcznością za oferowaną jej relatywną wolność, w opisach ukraińskich zwyczajów zawsze pojawia się nuta wskazująca na ich inność i „niższość” w porównaniu ze światem rosyjskim.

Wydarzeń sprzed swoich narodzin, a także tego, co miało miejsce w jej bardzo wczesnym dzieciństwie, Durowa pamiętać nie mogła. Jej wiedza na ten temat pochodzi „z drugiej ręki”, choć narratorka nie zdradza czytelnikom źródła swoich informacji. Jasne jest jednak, że przynajmniej niektóre z informacji pochodzić muszą od kobiet – jak na przykład opis pierwszej reakcji matki na widok jej nowo narodzonej córki, która, poza rozczarowującą kobiecą płcią, była dużym i niezbyt pięknym niemowlęciem. Interesująca jest jednak przede wszystkim inna, pochodząca z kobiecego świata informacja wskazująca, że znajome kobiety rozmawiały ze sobą dość szczerze o sprawach tak intymnych (bo skazanych na niebyt w mediowanych kulturowo w ich „męskich”, oderwanych od doświadczenia własnego wzorach), jak niechęć do dziecka. Miłość macierzyńska najwyraźniej nie musiała budzić się instynktownie w czasie porodu i otaczające matkę Durowej kobiety poradziły jej karmienie piersią jako sposób na nawiązywanie więzi uczuciowej z dzieckiem. Niestety, niemowlę zbyt mocno i boleśnie

chwyciło dżiąsłami pierś matki, która nie tylko krzyknęła z bólu, ale także przekazała dziecko pod opiekę służby.

Następne informacje zapisane w „Moich latach dziecięcych” dotyczą czteromiesięcznej narratorki, którą, zmęczona nieprzerwanym płaczem dziecka, matka wyrzuciła przez okno jadącego powozu. Akt, który mógł przerwać życie późniejszej autorki owych wspomnień, widzieć można symbolicznie jako gest wyrzucenia Durowej z przestrzeni kobiecej, jaką podczas wojskowych przemieszczeń stanowił powóz. Zastanawiające jest jednak nie to, czego dowiedzieć się mogła później od huzarów, w ręce których przekazał ją ojciec, ale to, że autorka autobiografii starannie opisuje sytuację, w jakiej znalazła się jej (młoda) matka, oraz jej krańcowe zmęczenie spowodowane niewygodną podróżą z niemowlęciem. Zatem, choć Durowa nie posługuje się terminologią depresji poporodowej, taki właśnie stan opisuje. Podobnie zresztą, nie posługując się współczesną medyczną terminologią i opisując siebie samą jako dziecko poszukujące w zabawach wojskowych i jeździe konnej upragnionej wolności, pozwala także na refleksję odnośnie do wpływu, jaki na jej zachowanie mieć mogło i najprawdopodobniej miało również (niezdiagnozowane) ADHD.

Pisząc wspomnienia z okresu dziecięcego już jako dorosła i doświadczona kobieta, Durowa przy całej swojej miłości do ojca¹⁷ i wyraźnie opisanym wcześniej konflikcie z matką zauważa także przemiany w małżeństwie swoich rodziców, a szczególnie zdrady ojca, o których dowiedziała się w wieku lat piętnastu. Opisała we wspomnieniach (znaną jej jedynie z opowiadania) scenę, gdy matka dowiedziała się o kochance ojca i jej wybuch zazdrości, która zdaniem autobiografki była naturalną reakcją zdenerwowanej i upokorzonej matki. Opis romansów ojca i bólu oraz upokorzenia matki stanowi dość ciekawy, choć ograniczający się do kilku zdań, fragment wspomnień pisanych – według słów autorki – ze łzami w oczach. Kolejne związki miłosne ojca doprowadzały kochającą go nadal żonę do rozpacz¹⁸ i zrujnowały jej zdrowie, a także doprowadziły do przedwczesnej śmierci w wieku 35 lat. Do ciężkiego losu, jaki zgotowała jej niestałość uczuć męża, Durowa dopisała także ciężar wychowywania niewdzięcznej córki, której nie tylko płęć była dla matki rozczarowaniem, ale też wygląd i zachowanie, dalekie od wymarzonego ideału. Tym samym bajkowemu początkowi małżeństwa jej rodziców Durowa nie dopisała stereotypowego zakończenia w stylu „żyli długo i szczęśliwie”, ale pomimo wielkiej i, w znacznym stopniu, ślepej miłości do ojca zauważyła, że ostatnie lata życia jej matka spędziła w złym związku z mężczyzną, który przestał ją kochać i wyrazić jej to okazywał.

¹⁷ Ojciec, zdaniem cytowanej już Ony Renner-Fahey, jest wyraźnym adresatem jej wspomnień.

¹⁸ Nawet krótki opis sytuacji pozwala na przypuszczenie, że zachowanie matki Durowej najlepiej opisuje „battered wife syndrome”.

Choć więc opis lat dziecięcych stanowi tylko niewielką, wstępną część *Zapisków*, łatwo jest zauważyć, że ten mało istotny, wydawałoby się, fragment, który niewiele wnosi do opisu przygód militarnych Durowej, stanowiących główną część jej książki, pełen jest uwag i obserwacji wzbogacających naszą wiedzę o życiu Rosjan w początkach XIX wieku, a szczególnie o życiu kobiet w tym czasie. I choć o Durowej w kontekście tego właśnie fragmentu pisze się często (o ile nie przeważnie) w kategoriach transgenderowych, jej własne słowa pozwalają odtworzyć przede wszystkim świat kobiet, ich prywatności i intymności, które często okazują się niezbyt różne od tej rzeczywistości, którą odsłoniły ruchy feministyczne odkrywające także zapomniane wcześniej pisarki.

Bibliografia

- A Woman in the 'Man's World': The Journals of Nadezhda Durova*. W: *Revealing Lives: Autobiography, Biography, and Gender*, red. Susan Groag Bell, Marilyn Yalom, State University of New York Press, Albany 1990.
- Andrew Joe, *Narrative and Desire in Russian Literature, 1822-49: The Feminine and the Masculine*, New York: St. Martin's Press, London 1993.
- Ayers Caroline Jursa, *Nadezhda Durova*. W: *In Reference Guide to Russian Literature*, red. Neil Cornwell, Fitzroy Dearborn Publishers, Chicago 1998.
- A History of Women's Writing in Russia*, red. Marie Adele Barker, Gheith Jehanne, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Clyman Toby W., Judith Vowles, *Russia through Women's Eyes: Autobiographies from Tsarist Russia*, Yale University Press, New Haven 1996.
- Durova Nadezhda, *The Cavalry Maiden: Journals of a Russian Officer in the Napoleonic Wars*, przeł. Mary Fleming Zirin, Indiana University Press, Bloomington 1988.
- Gutsche George, *Nadezhda Durova*. W: *Russian Women Writers*, t. 1, red. Christine Tomei, Publisher Taylor & Francis, New York 1999.
- Heldt Barbara, *Terrible Perfection: Women and Russian Literature*, Indiana University Press, Bloomington 1987.
- Marsh-Flores Ann, *Coming out of his Closet: Female Friendships, Amazonki and the Masquerade in the Prose of Nadezhda Durova*, „Slavic and East European Journal” 2003, vol. 47, nr 4.
- Renner-Fahey Ona, *Diary of a devoted child: Nadezhda Durova's self-presentation in The Cavalry Maiden*, „Slavic and East European Journal” 2009, vol. 53, nr 2.
- Русская Амазонка* (Russkaia amazonka: Zapiski), Moskwa 2002.
- Savkina Irina, *Zhenstvennoe i muzhestvennoe v proze Nadezhdy Durovoi*, „Studia Slavica Finlandensia” 1995.

- Schoenle Andreas, *Gender Trial and Gothic Thrill: Nadezhda Durova's Subversive Self-Exploration*. W: *Gender and Sexuality in Russian Civilization*, red. Peter I. Barta, Routledge, London 2001.
- Translator's introduction. W: Nadezhda Durova, *The Cavalry Maiden. Journals of a Russian Officer in the Napoleonic Wars*, Indiana University Press, Bloomington 1988.
- Zirin Mary Fleming, 'My Childhood Years': *A Memoir by the Czarist Cavalry Officer, Nadezhda Durova*. W: *The Female Autograph*, red. Domna C. Stanton, Jeanine Parisier Plottel, New York Literary Forum, New York 1984.

Nadezhda Durova and the Beginnings of Russian Autobiography

Summary

This text presents Nadezhda Durova, the author of the first Russian autobiography, who, in male clothing, spent nine years as an officer in the Russian army. The special interest is paid to the introductory part in which Durova returns, after many years, to her diary notes from the period of the Napoleonic campaign, adding in a description of her own childhood. Apart from the com-mo-tion of the transgender theme, raised relatively often in relation to Durova, this description allows for a view into the world of women in Russia and Ukraine at the beginning of the 19th century, as well as a preliminary mapping of the differences between female figures in the mas-ter-pieces of the Russian literary canon (as written by men) and a personal narration, based on experiences in a woman's world.

Translated by Bożena Karwowska

Keywords

autobiography, gender, women writers, Russian literature

PROSIMY O CYTOWANIE TEGO ARTYKUŁU JAKO:

Bożena Karwowska, *Nadieżda Durova i początki rosyjskiej autobiografii*, „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media” 2014, nr 1 (2), s. 153–162.